

Антон ШЕВЧУК

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, shevchukant@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1681-1153

**ПОДАТКОВІ РИЗИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
СТРАТЕГІЇ ДОХОДІВ УКРАЇНИ**

Вступ. Сучасний розвиток державних фінансів не можливий без глибокого аналізу та розуміння податкових ризиків, які мають значний вплив на економічну безпеку країни. Податкові ризики, охоплюючи широкий спектр економічних і правових аспектів, вимагають системного підходу до управління та мінімізації їх впливу на бюджетну стабільність. Важливість дослідження податкових ризиків обумовлена не лише потребою оптимізації податкових надходжень, а й зміцненням довіри населення до фінансових інституцій, особливо в період соціально-економічних потрясінь та політичної невизначеності.

Мета – проаналізувати Національну стратегію доходів України в частині запропонованих заходів з управління податковими ризиками та оцінити потенційні податкові ризики, які можуть виникнути внаслідок її імплементації в систему фінансової політики.

Результати. Результати дослідження полягають у формуванні пропозицій щодо удосконалення Національної стратегії доходів України шляхом впровадження персональної та відомчої відповідальності за реалізацію її етапів та досягнення стратегічних цілей; розробці стратегічних цілей щодо боротьби з тіньовою економікою, підвищення заробітних плат та адміністративної і кримінальної відповідальності працівників митних органів в контексті боротьби з корупцією; напрацювання пропозицій щодо удосконалення спрощеної системи оподаткування та механізму встановлення ставок податку на прибуток. Окреслені пропозиції можуть стати одними із варіантів зниження податкових ризиків як в Національній стратегії доходів України до 2030 р., так і в процесі реалізації фінансової політики в цілому.

Висновки. Використання інтегрованого міждисциплінарного підходу в розробці ефективних механізмів управління податковими ризиками сприятиме стабілізації державних доходів та зниженню негативного впливу корупції та інших незаконних дій на економіку. Вагомий акцент зроблено на потребі в застосуванні комплексної стратегії, яка охоплює законодавчі, адміністративні та технологічні інструменти для ефективної боротьби з податковими ризиками в умовах сучасної економіки.

Ключові слова: стратегія доходів, податкові ризики, бюджетна політика, економічна безпека, управління ризиками, податкове законодавство.

Табл.: 1, бібл.: 14.

Anton SHEVCHUK

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

shevchukant@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-1681-1153

TAX RISKS IN UKRAINE'S NATIONAL REVENUE STRATEGY

Introduction. The modern development of public finances cannot proceed without a deep analysis and understanding of tax risks, which significantly influence the country's economic security. Tax risks, encompassing a broad spectrum of economic and legal aspects, require a systematic approach to management and mitigation to ensure budgetary stability. The importance of studying tax risks is underscored not only by the need to optimize tax revenues but also by strengthening public trust in financial institutions, especially during periods of socio-economic upheaval and political uncertainty.

The purpose of the article is to analyze the National Revenue Strategy of Ukraine in terms of proposed tax risk management measures and evaluate potential tax risks that may arise from the implementation of such a strategy in the fiscal policy framework.

Results. The findings of the research involve developing suggestions for improving Ukraine's National Revenue Strategy by implementing personal and departmental accountability for executing its stages and achieving strategic goals; developing strategic objectives for combating the shadow economy, increasing salaries, and enhancing administrative and criminal accountability of customs officials in the context of fighting corruption; and formulating proposals for refining the simplified tax system and the mechanism for setting corporate tax rates. These suggestions could serve as options for reducing tax risks both in the National Revenue Strategy of Ukraine up to 2030 and in the overall execution of fiscal policy.

Conclusions. We emphasize the necessity of employing an integrated interdisciplinary approach in developing effective mechanisms for managing tax risks. Such an approach will facilitate the stabilization of state revenues and reduce the adverse impact of corruption and other illegal activities on the economy. Significant emphasis is placed on the need for a comprehensive strategy that incorporates legislative, administrative, and technological tools for effectively combating tax risks in the modern economic landscape.

Keywords: revenue strategy, tax risks, budgetary policy, economic security, risk management, tax legislation.

JEL Classification: H26, H32, H83, K34.

Постановка проблеми. Актуальність розроблення ефективних підходів до управління податковими ризиками в Україні визначають серйозні економічні та соціальні виклики, спричинені війною. Воєнні дії впливають на зменшення кількості діючих підприємств, доходи населення та прибутки бізнесу, внаслідок чого значно скорочуються податкові надходження до Державного бюджету України. Така ситуа-

ція зумовлює критичну необхідність підвищення ефективності податкового адміністрування, зміцнення боротьби з корупцією в податкових і митних органах та вдосконалення процесів цифровізації податкового адміністрування, що передбачено реалізувати в рамках Національної стратегії доходів України до 2023 р. (далі – Стратегія).

В Стратегії одним із основних векторів мінімізації податкових ризиків є реформу-

вання спрощеної системи оподаткування, яка передбачає обмеження застосування спрощеної системи оподаткування, зокрема виключення юридичних осіб та впровадження суворіших критеріїв для платників податків з посиленням контролю. Окрім цього, обґрунтовується необхідність розробки та впровадження комплексних механізмів для ідентифікації, аналізу та мінімізації податкових ризиків, що охоплюють ретельне відстеження й аудит податкових зобов'язань, зміцнення законодавства та підвищення прозорості податкових процедур, створення стабільних і прогнозованих умов для податкових платників, зменшення можливості для податкових маніпуляцій і покращення загальної довіри до податкової системи.

Водночас запропонована Кабінетом Міністрів України Стратегія потребує детальної оцінки на предмет збільшення податкових ризиків внаслідок підвищення адміністративного тиску на певні категорії платників податків та недостатнього охоплення тіньових сегментів підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність досліджень управління податковими ризиками особливо посилюється в умовах, коли економіка країни переживає значні випробування, спричинені воєнними діями та іншими кризовими явищами. В роботі М. І. Виклюка [1] проаналізована податкова безпека з позиції її дуалістичної економічної природи, де основну увагу приділено балансу між загрозами та можливостями, які ця безпека має для економічної системи.

Н. О. Євтушенко [2] звертає увагу на необхідність інтеграції систем управління податковими ризиками в загальну структуру управління підприємством, що передбачає детальний аналіз, моніторинг і реагування на податкові ризики. Автор наголошує, що

такий підхід може значно підвищити ефективність управління підприємством та мінімізувати втрати.

Дослідження П. В. Коломійця [3] фокусується на податкових пільгах як потенційних джерелах втрат доходів бюджету, висвітлюючи ризики, що загрожують податковій безпеці України. Автор розглядає пільги не тільки як фінансовий інструмент, а й як можливий фактор, який може спотворювати економічну рівність та ефективність податкової системи.

В. А. Нехай та К. В. Гнедіна [4] у своїй роботі розкривають сутність податкових ризиків та методи їх зниження. Автори пропонують комплексний підхід до управління податковими ризиками, який містить розробку дієвих інструментів оцінки та стратегій мінімізації ризиків.

І. В. Ярошенко [5] досліджує вплив податкових ризиків на розвиток підприємств у воєнний період, виокремлюючи специфічні ризики воєнного часу та розробляючи рекомендації щодо їх мінімізації. Він наголошує на важливості адаптації фіскальної політики та податкового адміністрування до швидкозмінних умов.

Наприкінці 2023 р. Кабінет Міністрів України подав для обговорення Національну стратегію доходів України до 2030 р. [6]. Цей документ, розроблений як комплексний науковий продукт, містить аналіз поточного стану податкової системи країни, визначає основні напрями її реформування та впровадження податкових ініціатив, що відповідають сучасним економічним викликам та міжнародним стандартам. Стратегія покликана стати фундаментом для забезпечення стабільного та передбачуваного надходження податків до державного бюджету, сприяння економічному зростанню та зміцненню соціальної справедливості через оптимізацію податкового навантаження. Особлива увага в стратегії приділена пи-

танням управління податковими ризиками, покращенню процесів адміністрування податків та боротьбі з ухиленням від оподаткування.

Ці дослідження формують глибокий і комплексний погляд на проблему управління податковими ризиками, висвітлюючи важливість розвитку ефективних методик для їх ідентифікації, оцінки та контролю в умовах динамічного економічного середовища. Водночас в українській науковій літературі малодослідженими залишаються питання, які стосуються впливу податкових ризиків на доходи державного бюджету, особливо у контексті імплементації нової Національної стратегії доходів України. Розгляд цієї проблематики є критично важливим для забезпечення стабільності фінансової системи країни і вимагає подальших досліджень та аналізу, щоб краще зрозуміти потенційні ризики та розробити стратегії їх мінімізації.

Метою статті є аналіз Національної стратегії доходів України до 2030 р. в частині запропонованих заходів з управління податковими ризиками та оцінка потенційних податкових ризиків, які можуть виникнути внаслідок її імплементації у фіскальну політику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податкова система будь-якої держави є ключовим фактором її економічної стабільності та розвитку. В цьому контексті на особливу увагу заслуговує концепція податкових ризиків, яка покликана оцінювати потенційні втрати бюджету та вплив податкової політики на економічну безпеку країни. Визначення й аналіз податкових ризиків, запропоновані різними науковцями, сприяють розробці комплексних стратегій їх мінімізації та управління ними. В контексті постійних економічних змін і політичної невизначеності таке розуміння податкових ризиків набуває особливої ваги, оскільки

дає змогу державі адаптуватися до нових викликів та забезпечити ефективне управління доходами.

М. І. Виклюк розглядає податковий ризик як “економічну категорію, яка відображає невизначеність в діяльності суб’єктів господарювання або держави в питаннях стабільності та виваженості податкової політики та може призвести до зниження податкових надходжень від запланованих обсягів для бюджетів всіх рівнів за рахунок порушення податкового законодавства або ухилення від сплати податків в установленому розмірі” [1, с. 244].

Аналізуючи наведене визначення, зауважимо, що це – широка інтерпретація податкових ризиків, яка охоплює не тільки внутрішні ризики, а й зовнішні впливи на податкову систему. У визначенні акцентовано на макроекономічному розумінні, що важливо для аналізу стабільності державних доходів, але водночас це може призвести до недостатньої уваги щодо деталізації мікроекономічних чинників, що також суттєво впливають на податкову безпеку.

Хоча М. І. Виклюк акцентує на стабільності та виваженості податкової політики як основних елементах податкового ризику, проте відсутня конкретизація механізмів, через які ці ризики можуть бути мінімізовані. Зокрема, не визначено, яким чином можна вирішити проблеми, пов’язані з порушенням податкового законодавства та ухиленням від сплати податків, окрім загальних засад стабілізації. Крім того, підхід науковця, хоча й охоплює широкий спектр можливих втрат для бюджетів усіх рівнів, проте не виокремлює різні типи ризиків, такі як оперативні чи стратегічні, що може ускладнити розробку цілеспрямованих інструментів для управління ними. Таким чином, дефініція потребує додаткової деталізації та включення більш конкретних напрямів дослідження в контексті податкової

політики та її впливу на економічну безпеку держави.

В. І. Курило та В. В. Мушенко визначають податковий ризик як “економіко-правову модель передбачуваних негативних наслідків діяльності як держави, так і платників податків з метою вирішення існуючих між ними концептуальних протиріч у конкретних обставинах” [7, с. 185]. Таке визначення вносить у фокус дослідження не тільки прямі фінансові втрати, а й ширший контекст правового й економічного регулювання, де податкові ризики виступають як результат конфліктів або невідповідності між законодавством та його застосуванням.

Хоча підхід В. І. Курило і В. В. Мушенко звертає увагу на системні аспекти податкових ризиків, він не враховує деталі мікро-економічних процесів, які також впливають на ризикованість податкових відносин. Відтак важливо зосередити увагу на механізмах, які можуть допомогти зменшити податкові ризики на рівні індивідуальних підприємств та організацій.

Підхід І. В. Ярошенка до аналізу податкових ризиків надає більш диференційоване бачення, розглядаючи податковий ризик з позицій двох аспектів: ризику держави та ризику платника податків, що дає змогу глибше зрозуміти вплив податкової політики на економіку.

З одного боку, І. В. Ярошенко ідентифікує податковий ризик для держави як “недоотримання податків в бюджет через недосконалість податкового законодавства, застосування платником податків відповідних механізмів мінімізації або оптимізації оподаткування” [5, с. 184], що дає змогу оцінити, наскільки ефективно податкове законодавство формулює норми та наскільки адекватно система податкового адміністрування здатна виявляти і контролювати спроби ухилення від сплати податків.

З іншого боку, з точки зору платника податків, ризик визначається як “дорахування податків, пені, штрафів у процесі податкової перевірки на основі виявлених розбіжностей, невідповідностей між даними платника та податківця в питаннях трактування податкового законодавства” [5, с. 185]. Таке визначення відображає проблеми взаємодії між платниками та податковими органами, що може призводити до додаткових фінансових втрат для бізнесу.

І. В. Ярошенко використовує значно ширший підхід до розуміння сутності податкових ризиків, ніж М. І. Виклюк, В. І. Курило та В. В. Мушенко, поєднуючи мікро- та макроекономічні характеристики. Автор наголошує на важливості адекватної взаємодії між законодавчими рамками та їх практичним застосуванням, виокремлюючи потенціал для посилення економічної стабільності та відновлення довіри між державою і бізнесом. Науковець звертає увагу на те, як законодавчі недоліки, різні практики їх інтерпретації та застосування можуть спричинити складні взаємодії, які, своєю чергою, впливають на ефективність податкової системи і здатність досягнути бюджетних цілей.

Водночас переважна більшість існуючих визначень податкових ризиків зосереджується на загальних аспектах неефективності податкової системи та її впливу на державний бюджет, часто упускаючи з уваги критично важливі елементи, такі як ефективність роботи податкових і митних органів, ступінь корупції, а також рівень технологічного оснащення систем моніторингу за діяльністю платників податків.

Аналізуючи доступну у відкритих джерелах інформацію про результати контрольно-перевірочної роботи податкових органів, зауважимо, що у 2019 р. зі всіх донарахованих коштів (49,6 млрд грн) за порушення податкового законодавства до

бюджету було сплачено лише 3,7 млрд грн або 7,5%, а у 2020 р. із 17,8 млрд грн до бюджету сплачено лише 2,2 млрд грн або 12,4% [8]. За 2021–2023 рр. дані відсутні через запровадження мораторію на податкові перевірки. Водночас такі низькі обсяги сплати до бюджету донарахованих сум податків за порушення податкового законодавства свідчать про вкрай низьку ефективність податкових органів в частині якості оформлення адміністративних і кримінальних справ, що, в тому числі, залежить від корупційних ефектів. Як свідчить статистика за 2019 р., коли не було жодних обмежень на податкові перевірки, величина донарахованих сум за порушення податкового законодавства становила 6,5% від загального обсягу податкових надходжень до державного бюджету.

Отже, рівень ефективності контрольно-перевірочної роботи податкових органів є одним із найважливіших факторів активізації податкових ризиків, що має знайти відображення в теоретичній інтерпретації дефініції “податковий ризик”. Варто зауважити, що зниження податкових надходжень до державного бюджету можуть відбуватися внаслідок внутрішніх макроекономічних і політичних дисбалансів та зовнішніх загроз, які впливають на ділову активність і бізнес-середовище загалом. У цьому контексті варто звернути увагу на аналітичні дані щодо надходжень і видатків держав-

ного бюджету України в період повномасштабної агресії росії (табл. 1).

Аналізуючи наведену таблицю, спостерегаємо суттєві зміни у структурі доходів та видатків Державного бюджету України за 2019–2023 рр., які вказують на посилення податкових ризиків внаслідок економічної кризи, спричиненої повномасштабною агресією росії та руйнуванням економічної інфраструктури країни. Зокрема, частка податкових надходжень у доходах державного бюджету знизилася з 80,1% у 2019 р. до 45,0% у 2023 р., що демонструє звуження податкової бази.

Звуження бази оподаткування відображається у відносному та абсолютному зменшенні податкових надходжень, яке, хоча і не відстежується від 2019 до 2021 рр., коли надходження зросли з 799776,0 млн грн до 1107090,8 млн грн, але стає значним у 2022 р. (949764,3 млн грн) та 2023 р. (1203544,0 млн грн), якщо врахувати загальне зростання доходів держбюджету. Таке зниження є індикатором податкових ризиків, що виникають внаслідок зменшення кількості підприємств, доходів компаній, масштабної міграції населення та запровадження податкових пільг.

Значне зростання дефіциту Державного бюджету України, з 74612,5 млн грн у 2019 р. до 1342420,2 млн грн у 2023 р., що становить збільшення дефіциту з 7,0% до 33,4% у відсотковому відношенні відпо-

Таблиця 1

Динаміка деяких показників Державного бюджету України у 2019–2023 рр.*

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи Державного бюджету України, млн грн	998278,9	1076016,6	1296852,9	1787395,6	2671997,9
Податкові надходження, млн грн	799776,0	851115,6	1107090,8	949764,3	1203544,0
Частка податкових надходжень у доходах, %	80,1	79,1	85,4	53,1	45,0
Видатки Державного бюджету України, млн грн	1072891,4	1288016,7	1490258,9	2705423,3	4014418,1
Дефіцит Державного бюджету України, млн грн	74612,5	212000,1	193406,0	918027,7	1342420,2
Дефіцит Державного бюджету України, у %	7,0	16,5	13,0	33,9	33,4

* Складено на основі [9].

відно, вказує на критичний стан фінансової стійкості держави і перспективи збільшення податкового навантаження в майбутньому для компенсації цих втрат.

У сукупності ці дані свідчать про необхідність вжиття термінових заходів для оптимізації податкової системи, посилення ефективності роботи податкових і митних органів, боротьби з корупцією і підвищення рівня використання технологій для моніторингу та адміністрування податків. Ситуація вимагає комплексного підходу до управління податковими ризиками, що займатимуть центральне місце в процесі відновлення і стабілізації економіки України.

Таким чином, на наш погляд, податковий ризик варто розглядати як ризик, що виявляється на двох рівнях: макроекономічному та мікроекономічному. З позицій макроекономіки, під податковим ризиком варто розуміти ймовірність втрат державного бюджету від недонадходження податків внаслідок неефективності законодавства та механізму адміністрування податків, проявів внутрішніх і зовнішніх загроз для бізнес-середовища, свідомого порушення податкового законодавства платниками податків та неефективності роботи податкових органів у частині контролю-перевірочної роботи і моніторингу за діяльністю платників податків. З позицій мікроекономіки податковий ризик слід розглядати як ймовірність збитків для бізнесу, спричинених несподіваним зростанням податкового тягаря через донарахування податків, штрафів або пені за результатами перевірок, помилок у податковій звітності або в результаті змін у податковому законодавстві.

Враховуючи наведені вище аспекти теоретичної інтерпретації сутності податкового ризику та його проявів на практиці, зауважимо, що розробка і реалізація Націо-

нальної стратегії доходів України до 2030 р. є своєчасною.

Оцінюючи змістовне наповнення Стратегії [6], зазначимо такі позитивні моменти:

- удосконалення систем управління податковими ризиками;
- автоматизація процедур податкового контролю за трансфертним ціноутворенням;
- розширення цифровізації роботи податкових і митних органів;
- удосконалення процесів організації, здійснення документальних і фактичних перевірок;
- удосконалення адміністрування акцизного податку і податку на додану вартість;
- реформування спрощеної системи оподаткування;
- зміна моделі оподаткування доходів фізичних осіб через впровадження прогресивної шкали оподаткування;
- зміна підходів до застосування податкових пільг;
- впровадження антикорупційної програми та протидії випадкам корупції.

Всі перелічені напрями оптимізації роботи фіскальних органів є актуальними в період воєнного стану та можуть стати одним із комплексних заходів щодо збільшення податкових надходжень до Державного бюджету України. Водночас запропонована Стратегія містить низку суттєвих недоліків, які можуть стати перепонами в процесі її реалізації.

Одним із суттєвих, на наш погляд, недоліків Стратегії є відсутність чіткого визначення персональної та відомчої відповідальності за не досягнення стратегічних цілей та не реалізацію тих чи інших етапів стратегії на практиці. Водночас у науковій літературі з питань стратегічного управління [10, с. 168] відповідальність за ухвалення рішень щодо реалізації Стратегії є

основою стратегічного управління. Отож, відсутність відповідальності за реалізацію тих чи інших етапів Стратегії може призвести до того, що вона фактично буде декларацією про наміри, як і всі інші стратегічні документи України за роки незалежності.

Щодо інших критичних аспектів Стратегії, то варто зазначити, що в документі фактично не наведено розрахунків щодо величини тіньової економіки та не встановлено стратегічних цілей щодо зменшення її рівня. Тінізація економічних операцій є однією із основних причин зменшення надходжень до державного бюджету, а також є основним фактором активізації податкових ризиків. Так, за розрахунками Міністерства економіки України, у 2021 р. рівень тіньової економіки становив 32% офіційного ВВП, а за свідченням експертів (офіційні дані відсутні) у 2022 р. тінізація економічних операцій становила 36–50% [12]. Натомість автори Стратегії визначили цілі, які не мають конкретного числового вираження:

- забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності через збереження рівня мобілізації доходів та зменшення потреби у зовнішньому фінансуванні;
- забезпечення адаптації законодавства України до законодавства ЄС та виконання міжнародних зобов'язань України в частині митної і податкової політики та адміністрування;
- зміцнення доброчесності та довіри до контролюючих органів через посилення антикорупційних заходів та підвищення прозорості і ефективності процедур управління;
- підвищення рівня дотримання податкового та митного законодавства платниками податків та контролюючими органами;
- створення та впровадження сучасних цифрових рішень податкового та митного адміністрування.

Тінізація економічних процесів в Україні відбувається внаслідок не лише недостатньої ефективності законодавства, а й у зв'язку зі значним рівнем корумпованості податкових і митних органів (зазначено в Стратегії), що, своєю чергою, позначається на результативності контрольно-перевірочної роботи податкових органів та рівні контрабанди товарів через митний кордон держави. Так, з використанням методу дзеркальної статистики нами визначено, що лише за першу половину 2022 р. ймовірний обсяг контрабанди товарів через митний кордон України становив більше чотирьох мільярдів доларів США [13, с. 177]. Такі обставини вимагають негайного покращення роботи податкових і митних органів в частині зниження тінізації національної економіки. В цьому контексті у Стратегії визначено заходи щодо удосконалення управління податковими ризиками, контрольно-перевірочної роботи, цифровізації та впровадження антикорупційної програми. Аналізуючи наведені в документі позиції, зауважимо, що автори не передбачили головних механізмів зниження корупції в податкових і митних органах, які, на наш погляд, мають стосуватися суттєвого збільшення адміністративної (штрафи та інші фінансові санкції) та кримінальної відповідальності (позбавлення волі) для працівників і керівництва податкових і митних органів, а також суттєвого підвищення рівня оплати праці згаданих працівників з метою забезпечення гідного рівня життя та зменшення спокус до незаконного фінансового стимулювання їх діяльності. Підвищення рівня заробітної плати працівників податкових і митних органів особливо актуальне в період воєнного стану, коли зростання зарплат державних службовців обмежено на відомчому рівні.

Натомість у Стратегії запропоновано заходи щодо зростання добросовісності податкових і митних органів, впровадження антикорупційних стандартів та моніторингу, однак зауважимо, що основні стимули для корупції і тінізації економічних процесів не прибрано.

Окрім цього, необхідно суттєво посилювати вимоги щодо відповідальності суб'єктів господарювання за порушення норм податкового і митного законодавства. Реформування відповідальності суб'єктів господарювання за порушення податкових та митних законодавчих норм є необхідною умовою для зміцнення фіскальної дисципліни та вдосконалення податкової системи. Значне підсилення санкцій має на меті не тільки надати суттєвий стримуючий ефект в контексті розгляду ухилення від сплати податків як потенційно "вигідного ризику", а й відновити довіру громадян до справедливості й ефективності державних інститутів. Законодавчі та адміністративні зміни повинні відображати рішучість влади захищати принципи законності та рівності перед законом для всіх учасників ринку.

У контексті протидії корупції, істотність і неухильність покарання за порушення податкових норм повинні бути настільки значними, щоб відкидати будь-які розрахунки на вигоду від хабарництва. Впровадження штрафів, які істотно перевищують потенційні корупційні "дивіденди", забезпечить високий рівень відповідальності та дестимулюватиме намагання вирішити податкові проблеми незаконним шляхом. Це вимагає від держави створення чіткої, прозорої та незворотної системи відповідальності, яка компенсує збитки бюджету і наочно демонструє серйозність наслідків за будь-які порушення податкового законодавства.

Продовжуючи дискусію щодо необхідності активізації боротьби з тіншовою економікою в рамках Стратегії, зауважимо, що в ній повністю відсутні пропозиції щодо боротьби з

тіншовим валютним ринком, який обслуговує левову частку тіншових операцій в державі, а всі його учасники працюють нелегально.

На наш погляд, заходи щодо боротьби з тіншовим валютним ринком можуть мати три напрями реалізації: 1) встановлення вимоги щодо оформлення договорів купівлі-продажу нерухомості та автомобілів на вторинному ринку виключно в безготівковій формі через банківські установи за умови попередньої оцінки майна сертифікованими експертами-оцінювачами. Також визначення відповідальності для всіх зацікавлених осіб (продавця, покупця та оцінювача) за порушення встановлених норм; 2) криміналізація тіншових валютних операцій (зокрема, дрібних операцій, які здійснюють валютники на місцевих ринках); 3) легалізація діяльності тіншового валютного ринку шляхом створення ще однієї (п'ятої) групи спрощеної системи оподаткування.

Проблема тіншового валютного ринку є доволі серйозною для функціонування національної економіки та доходів державного бюджету, адже за даними Національного банку України обсяг готівкової іноземної валюти, яка перебуває поза банками, станом на 31.12.2023 становить 120,3 млрд дол США [14], що дорівнює 74% ВВП.

Окрім неврахування в Національній стратегії доходів України до 2030 р. таких каталізаторів податкових ризиків, як низький рівень заробітної плати та адміністративної і кримінальної відповідальності працівників податкових і митних органів, а також значних розмірів тіншового валютного ринку, Стратегія містить низку пропозицій, після впровадження яких податкові ризики як для держави, так і для платників податків можуть посилитися.

Однією із таких пропозицій є реформа спрощеної системи оподаткування. Зауважимо, що, безумовно, така реформа є необхідною з огляду на зростання тенден-

цій щодо використання спрощеної системи оподаткування для дроблення бізнесу на окремих фізичних осіб-підприємців (ФОП) з метою оптимізації оподаткування праці, а також з огляду на порушення принципів рівності платників податку на додану вартість, адже ФОП, що належать до третьої групи спрощеної системи оподаткування, користуються простішими умовами для реєстрації платника ПДВ, на відміну від юридичних осіб. Проблема нерівності платників ПДВ зазначається в Стратегії як основна проблема спрощеної системи оподаткування. Однак в документі запропоновано не скасовувати можливості реєстрації фізичної особи-підприємця платником ПДВ з метою вирішення проблеми, що склалася, а пропозиції полягають у підвищенні фіскального та адміністративного навантаження на представників спрощеної системи оподаткування, що, в підсумку, нівелює самий зміст такої системи оподаткування. На наш погляд, значно простіше і вигідніше для доходів державного бюджету скасувати можливість для фізичних осіб-підприємців бути платником ПДВ, ніж впроваджувати невизначену кількість ставок податків для представників спрощеної системи оподаткування з метою стимулювання їх переходу на загальну систему оподаткування. На практиці такий підхід може призвести як до закриття фізичних осіб-підприємців, так і до зростання тінізації малого підприємництва.

Що стосується використання фізичних осіб-підприємців для оптимізації оподаткування оплати праці і загалом податкового навантаження для великих фірм, то, на наш погляд, доцільно посилити моніторинг за контрагентами великих фірм і ФОПів з метою визначення пов'язаних осіб та розглянути встановлення вищої ставки єдиного соціального внеску для таких ФОПів, які надають послуги одному контрагенту на постійній основі.

Ще одна проблема, що потребує корекції в Стратегії, це реформа механізму адміністрування податку на додану вартість шляхом гармонізації національного законодавства з законодавством Європейського Союзу, а також вирішення питання відшкодування ПДВ. Так, аналізуючи структуру національної економіки та структуру експорту, зауважимо, що близько 70% виробленої і експортованої продукції з України становить сировина і продукція первинної переробки. Такі тенденції, з одного боку, ставлять національну економіку в залежність від кон'юнктури цін на світових ринках сировини, а з іншого – призводять до зниження доданої вартості в економіці, що в підсумку відображається на базі оподаткування. Отож, окрім гармонізації законодавства із законодавством ЄС перегляду вимагають ставки податку на додану вартість для експортерів сировинних товарів, зокрема продукції агросектору, адже високий рівень рентабельності агросектору та відшкодування 20% ПДВ з державного бюджету призводить до необґрунтованих втрат держави. На наш погляд, встановлення величини ставки ПДВ має залежати від рівня доданої вартості виробництва, чим вищий рівень доданої вартості, тим вищою має бути ставка ПДВ і навпаки. Наприклад, для експортерів зерна ставка ПДВ має становити 5%, для експортерів муки – 15%, для експортерів біодобавок – 20%, для виробників біопалива – 20% тощо. Таким чином виробники сировинної продукції зможуть отримати менші суми відшкодування ПДВ з державного бюджету, а виробники продукції з високим рівнем доданої вартості – більші, що дасть змогу ефективно реалізувати стимулюючу функцію цього податку. Окрім цього, нульові ставки ПДВ треба застосовувати для соціальних товарів і послуг – вода, тепло, газ для населення.

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, зауважимо, що Національна стратегія доходів України до 2030 р. відкриває нові перспективи для підвищення ефективності податкової системи та зміцнення фінансової стійкості країни. Плановане впровадження автоматизованих систем управління податковими ризиками, розширена цифровізація та модернізація контрольно-перевірочної роботи податкових і митних органів обіцяє значне поліпшення в адмініструванні податків і зборів, що є актуальним у воєнний час. Реформа податкової системи, спрямована на прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб та перегляд підходів до податкових пільг, вказує на зростання соціальної справедливості і збільшення державних надходжень.

Однак, стратегія має низку недоліків, що можуть знизити її ефективність. Відсутність чітко окресленої відповідальності за досягнення ключових стратегічних цілей ставить під загрозу реалізацію всього плану, перетворюючи його на формальний документ без забезпечення належної відповідальності та контролю за виконанням. Не менш критичним є ігнорування розміру тіньової економіки та відсутність конкретних цілей щодо її зниження, яка є фундаментальним чинником податкових ризиків і втрат державних надходжень. Також особливої уваги потребують заходи боротьби з корупцією в податкових і митних органах, які повинні ґрунтуватися не лише на програмах підвищення доброчесності та кваліфікації працівників, а й на заходах щодо суттєвого підвищення заробітної плати та адміністративної і кримінальної відповідальності працівників податкових та митних органів за порушення податкового законодавства. Перегляду потребують підходи до реформування спрощеної системи оподаткування та механізмів адміністрування ПДВ, з огляду на необхідність роз-

витку економіки з високою часткою доданої вартості та зменшення втрат бюджету від необґрунтованого відшкодування ПДВ.

Загалом Національна стратегія доходів України до 2030 р. надає стратегічний каркас для реформування податкової системи з метою збільшення доходів держбюджету та покращення економічного клімату. Однак для досягнення цих амбітних цілей необхідно забезпечити чітке визначення відповідальності, відстеження виконання Стратегії та адаптацію її компонентів до змінюваних економічних реалій і викликів, що стоять перед країною в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Вихлюк М.І. *Податкова безпека: дуалістичність економічної природи трактування змісту основних характеристик. Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 242–246.
2. Євтушенко Н. О. *Податкові ризики та система керування ними. Вісник Дніпропетровського університету. Менеджмент інновацій*. 2016. Т. 24. № 6. С. 68–77.
3. Коломієць П. В. *Податкові пільги як втрати доходів бюджету: ризики, що загрожують податковій безпеці України. Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 184–189.
4. Нехай В. А., Гнедіна К. В. *Податкові ризики: зміст та методи зниження. Науковий вісник Полісся*. 2015. Вип. 2. С. 132–138.
5. Ярошенко І. В. *Податкові ризики та їх вплив на розвиток підприємств у воєнний період. Economic synergy*. 2022. Iss. 4. С. 180–189.
6. *Національна стратегія доходів України до 2030 року*. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.
7. Курило В. І., Мушенко В. В. *Визначення поняття “податковий ризик” у податковому законодавстві України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Право*. 2015. Вип. 213. С. 181–187.

8. Публічний звіт ДПС 2020. Державна податкова служба України. URL : <https://tax.gov.ua/data/files/254936.pdf>.

9. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL : <https://openbudget.gov.ua>.

10. Про стратегію. 10 найкращих статей із журналу Harvard Business Review ; пер. з англ. К. Козачук. Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2019. 288 с.

11. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Міністерства економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.

12. У яких галузях найбільші втрати від “сірих” схем у воєнний час? Економічна правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/12/19/707864/>.

13. Угрин В., Бондаренко Є., Шевчук А. Ефективність роботи митних органів України в умовах воєнного стану. Економічний аналіз. 2022. Т. 32, № 3. С. 171–182.

14. Міжнародна інвестиційна позиція України. Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

References

1. Vikliuk, M.I. (2013). Podatkova bezpeka: dualistychnist ekonomichnoi pryrody traktuvannya zmistu osnovnykh kharakterystyk [Tax security: the dualistic nature of economic interpretation of the main characteristics]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, 5, 242–246 [in Ukrainian].

2. Yevtushenko, N.O. (2016). Podatkovi ryzyky ta systema keruvannya nymy [Tax risks and their management system]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Menedzhment innovatsii – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Innovation Management*, 68–77 (Vol. 24) [in Ukrainian].

3. Kolomiets, P.V. (2020). Podatkovi pilih yaki vtraty dohodiv biudzhetu: ryzyky, shcho zahrozhiuiut' podatkovii bezpetsi Ukrainy [Tax exemptions as budget revenue losses: risks threatening tax

security of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 3, 184–189 [in Ukrainian].

4. Nechai, V. A., Hnedina, K. V. (2015). Podatkovi ryzyky: zmist ta metody znizhennia [Tax risks: content and methods of reduction]. *Naukovyi visnyk Polissia – Polesie Scientific Bulletin*, 2, 132–138 [in Ukrainian].

5. Yaroshenko, I.V. (2022). Podatkovi ryzyky ta yikh vplyv na rozvytok pidpriemstv u viinyi period [Tax risks and their impact on enterprise development during war time]. *Economic synergy*, 4, 180–189 [in Ukrainian].

6. Natsionalna stratehiia dohodiv Ukrainy do 2030 roku [National revenue strategy of Ukraine until 2030]. Available at: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.

7. Kurylo, V.I., Mushenok, V.V. (2015). Vyznachennia poniattia «podatkovy ryzyk» u podatkovomu zakonodavstvi Ukrainy [Definition of the Term «Tax Risk» in Ukrainian Tax Legislation]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Pravo – Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Law*, 213, 181–187 [in Ukrainian].

8. Publichnyi zvit DPS 2020. Derzhavna podatkova sluzhba Ukrainy [Public report of the State Tax Service 2020. State Tax Service of Ukraine]. Available at: <https://tax.gov.ua/data/files/254936.pdf>.

9. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian [State web portal of budget for citizens]. Available at: <https://openbudget.gov.ua>.

10. Kozachuk, K. (Trans.). (2019). Pro stratehiiu. 10 naikrashchykh stattei iz zhurnalu Harvard Business Review [About strategy. Top 10 articles from the Harvard Business Review]. Kyiv: Vydavnychi hrupa KМ-ВUKS [in Ukrainian]

11. Zahalni tendentsii tinovoi ekonomiky v Ukraini u 2021 rotsi [General trends of the shadow economy in Ukraine in 2021 – Departament stratehichnoho planuvannya ta makroekonomichnoho prohnozuvannya Ministerstva ekonomiky Ukrainy. Department of strategic planning and macroeco-

conomic forecasting of the Ministry of Economy of Ukraine]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinoviEkonomiki>.

12. U iakykh haluziakh naibilshi vtraty vid "sirykh" skhem u viinyi chas? [In which sectors are the biggest losses from "grey" schemes during war time?]. *Ekonomichna pravda – Economic Truth*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/12/19/707864/>.

13. Uhryn, V., Bondarenko, Ye., Shevchuk, A. (2022). *Efektivnist roboty mytnykh orhaniv Ukrainy v umovakh viinnoho stanu* [Efficiency of customs authorities in Ukraine during martial law]. *Ekonomichnyi analiz – Economic Analysis*, 3, 171–182 (Vol. 32) [in Ukrainian].

14. *Mizhnarodna investytsiina pozytsiia Ukrainy* [International investment position of Ukraine]. *Natsionalnyi bank Ukrainy – National Bank of Ukraine*. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.